

Pravnopovijesni razvoj elemenata braka u kanonskom i šerijatskom pravu

Jurković, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:706846>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

KATEDRA ZA OPĆU POVIJEST PRAVA I DRŽAVE

KATARINA JURKOVIĆ

PRAVNOPOVIJESNI RAZVOJ ELEMENATA BRAKA U KANONSKOM I
ŠERIJATSKOM PRAVU

Diplomski rad

Mentor: Danijel Javorić Barić, mag. iur.

Zagreb, lipanj 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Katarina Jurković pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Katarina Jurković, v.r.

(potpis studenta)

Zahvala

Veliku zahvalnost, u prvom redu, dugujem svom mentoru Danijelu Javoriću Bariću na svesrdnoj pomoći tijekom izrade rada, na svakom savjetu i što je uvijek imao vremena za sva moja pitanja.

Ovaj rad posvećujem svojim roditeljima kao zahvalu za nesebičnu ljubav i podršku tijekom života i didi koji nije dočekao radost današnjeg dana.

Hvala mom mužu, sestrama, bratu, baki, striki, svim prijateljima i kolegama, svekru i svekrvi i svima onima koji su mi bili podrška i motivacija tijekom studiranja.

Najveća hvala dragom Bogu na svim blagoslovima!

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
<hr/>	
2. KATOLIČKO ŽENIDBENO PRAVO	2
<hr/>	
2.1. ŽENIDBA OPĆENITO	2
2.2. BITNA SVOJSTVA KATOLIČKE ŽENIDBE	4
2.2.1. JEDNOST ŽENIDBE	4
2.2.2. NERAZRJEŠIVOST ŽENIDBENE VEZE	5
2.3. KANONSKI UČINCI ŽENIDBE	7
2.4. SAKRAMENTALNOST	11
2.5. SKLAPANJE ŽENIDBE	14
2.6. ŽENIDBENE ZAPREKE	16
2.6.1. FIZIČKE OSOBINE	17
2.6.3. ZLODJELO	22
2.6.4. POSEBNA MEĐUSOBNA VEZA	24
<hr/>	
3. ŠERIJATSKO BRAČNO PRAVO	27
<hr/>	
3.1. BRAK U PREDŠERIJATSKOM RAZDOBLJU	27
3.2. PROMJENE U BRAČNOM PRAVU ŠERIJATSKOG RAZDOBLJA	28
3.3. DEFINICIJA I BITNA SVOJSTVA ISLAMSKOG BRAKA	29
3.3.1 POLIGAMIJA	30

3.3.2. SVJETOVNOST BRAČNE VEZE - NESAKRAMENTALNOST	33
3.4. UČINCI ŠERIJATSKOG BRAKA	37
3.4.1. POLOŽAJ MUŽA I ŽENE U PRAVIMA I DUŽNOSTIMA	37
3.4.2. POLOŽAJ DJECE U ISLAMSKOM BRAKU	42
3.5. POSTUPAK SKLAPANJA BRAKA	45
3.6. BRAČNE SMETNJE	50
3.6.1. STALNE BRAČNE SMETNJE	50
3.6.2. PRIVREMENE BRAČNE SMETNJE	52
4. ZAKLJUČAK	55
<hr/>	
5. LITERATURA	57
<hr/>	

1. UVOD

U nauku Rimokatoličke crkve, uopćenom i kroz povijest na području koje se smatra definiranim i kršćanstvom kao jednom od odrednica, obitelj, utemeljena na zajedničkom životu muškarca i žene predstavljala je osnovnu društvenu jedinicu, samu jezgru društva.¹ Razvojem civilizacije i društvenih institucija, brak je kao temelj zajednice dobio i svoj formalnopravni status. Budući se radi o tako važnom segmentu života većine pojedinaca, monoteističke religije, posebno tri velike - židovstvo, kršćanstvo i islam, definirale su pojmove braka, njegove učinke, pretpostavke za sklapanje braka i razvod, sve sukladno svojim učenjima i vjerskim postulatima. Kroz povijest je broj vjerskih brakova uvijek nadilazio broj civilnih, a zadnjih desetljeća u svijetu se ipak sklapa veći broj građanskih brakova. U Republici Hrvatskoj tako je 2019. prvi put zabilježen veći broj civilnih brakova u odnosu na vjerske², a isti trend se nastavio i u 2020. Iako u trenutku pisanja ovog diplomskog rada ne postoje javno objavljeni statistički podaci za 2021., za pretpostaviti je nastavak istog trenda. Upravo iz ovog razloga je veoma bitno adresirati koncepte religijskog braka, naročito kroz prizmu kršćanstva i islama, kao religija koje su imale najveći utjecaj

¹ *Katekizam Katoličke crkve*, Zagreb, 1994., str. 548.

² <https://mpu.gov.hr/UserDocsImages/MURH-%20arhiva/Istaknute%20teme//Statisti%C4%8Dki%20prikaz%20ministarstva%20uprave%20broj%2017.pdf>, pristupljeno 20.05.2022.

na naše prostore i to prije svega kroz analizu elemenata braka u pravno-povijesnom kontekstu. Pri tome, povijesnost ove teme se pronalazi prije svega u razvoju tih elemenata kroz vrijeme, pod utjecajem različitih faktora, od čega se svakako treba istaknuti društvene, geografske te pravne.

Cilj ovoga rada je dati osnovni pregled poimanja braka u katoličanstvu i u islamu polazeći od definicije braka u ove dvije religije, bitnih obilježja i učinaka braka te naposljetku pretpostavaka za njegovo sklapanje i to sve kroz povijesni kontekst. Pri tome, poseban naglasak stavljen je na bračne zapreke i njihove specifičnosti, odnosno na promjene koje su se događale uslijed pravno-povijesnih promjena.

2. KATOLIČKO ŽENIDBENO PRAVO

2.1. ŽENIDBA OPĆENITO

Prema shvaćanju, ženidba bi trebala biti zajednica svega života, koja obuhvaća čitavo postojanje pojedine osobe, zajedno s njezinim intelektualnim i voljnim darovima, sposobnostima i moćima, a sve kako bi supružnici ispunili evanđeosku zadaću da čine jedno tijelo. Prema tome, narav ženidbe kakvu propovijeda Crkva potpuno je različita od ekonomske, političke, sportske ili bilo koje druge zajednice ili udruge u koju se povezuju osobe.

Zakonik kanonskog prava (dalje: Zakonik) propisuje u kanonu 1055. da je ženidba savez koji sklapaju muška i ženska osoba, uspostavljajući zajednicu koja je usmjerena prema dobru supružnika te rađanju i odgajanju potomaka.³ Ženidba ima snagu pravog ugovora, ali onoga koji nije realni, nego konsenzualni budući se uspostavlja voljnim pristankom i to u trenutku kada ga obje strane ugovora daju. Do ovakvog ugovornog shvaćanja ženidbe kanonisti srednjeg vijeka došli su pomoću djela Justinijanovih kodifikatora i kompilatora čime je naglasak sa životnog stanja (staleža) stavljen na ugovornu narav braka.⁴ Nadalje, da bi ovaj ugovor bio potpun on ne uključuje nikakav materijalni element (miraz i slično), kao što je to bilo uobičajeno u drugim kulturama tijekom povijesti.⁵ Daljnjom analizom možemo zaključiti još nekoliko specifičnosti koje ga čine različitim od ostalih ugovora:

- subjekti: osobe koje ga sklapaju moraju biti različitog spola, muškarac i žena, odnosno brak po kanonskom pravu ne mogu sklopiti osobe istog spola;
- sveto i religiozno obilježje: ženidba ujedno predstavlja i jedan od sedam sakramenata Katoličke crkve, znak Božje milosti prema ljudima;

³ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Zagreb, 1996., str. 521.

⁴ Orsy, L., *Marriage in the Code of Canon Law*, Law & Justice- The Christian Law Review 88. 1986., str. 11., prijevod autorice.

⁵ Za više v. Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države - I. knjiga - Stari i srednji vijek*, Zagreb, 2005.

- cilj ili svrha: dobro bračnih drugova te rađanje i odgajanje potomstva;
- osobni karakter: bez dobrovoljnog pristanka, ženidba nije valjana;
- jednake dužnosti i prava oboje supružnika ⁶

2.2. BITNA SVOJSTVA KATOLIČKE ŽENIDBE

Crkvena tradicija naučava, a Zakonik kanonskog prava propisuje bitna svojstva ženidbe u 1056. kanonu:

„Bitna su svojstva ženidbe jednost i nerazrješivost koja u kršćanskoj ženidbi zbog sakramenta zadobivaju posebnu čvrstoću.“⁷

2.2.1. Jednost ženidbe

Već ranije je naglašeno kako katolička ženidba podrazumijeva vezu između muškarca i žene, odnosno osoba različitog spola. Pod pojmom jednosti ženidbe, lat. *unitas matrimonii*, u katoličkom nauku podrazumijeva se da istu mogu sklopiti samo jedan muškarac i samo jedna žena, odnosno da muškarac može imati samo jednu

⁶ Blažević, V., *Ženidbeno pravo Katoličke crkve*, Zagreb, 2004., str. 17.

⁷ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op. cit. (bilj. 3.), str. 521.

ženu, a žena samo jednog muža. Ako ćemo promatrati brak kroz prizmu predanja i prihvaćanja druge osobe, nemoguće je ispuniti takva očekivanja od ovog oblika zajednice, ako se istodobno „pripada“ i drugim osobama. Da bi se živjela savršena bračna ljubav, poligamija nije moguća jer u takvom odnosu nema mogućnosti da između više partnera vlada jednakost i ravnopravnost te se ne može ostvariti svrha braka što sve poligamiju čini protivnom naravi ženidbe po samom naravnom pravu.⁸ Premda je u Svetom pismu, odnosno u Starom zavjetu poznato kako su neki patrijarsi imali po više žena, kao što su npr. Abraham i Jakov, teolozi to tumače kao iznimku i Božje toleriranje za neko vrijeme i radi posebnih razloga. Monogamija, kao nauk Crkve, potvrđena je na Tridentskom saboru (16.st.), na kojem je proglašeno: „Ako bi netko rekao da je kršćanima slobodno imati skupa više žena, i da to nije zabranjeno nijednim božanskim zakonom, neka je proklet.“⁹ Značenje ove odredbe tumačimo zajedno sa Zakonikom na način da je kod poligamijskih brakova po crkvenom pravu valjan samo jedan brak, a to je najvjerojatnije onaj koji je prvi sklopljen. Svi ostali za Crkvu su nevaljani.

2.2.2. Nerazrješivost ženidbene veze

⁸ Osobno mišljenje autorice.

⁹ Denzinger, H.; Hünermann P.; *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu*; Đakovo, 2002.; str. 378.; monumentalno djelo korišteno kao izvor referenci i od strane Papa, nakon smrti izvornih urednika, nastavljeno nadopunjavanje zbirkama papinskim i koncilskim dokumentima.

Uz jednost, drugo bitno svojstvo ženidbe je nerazrješivost njene veze (lat. *indissolubilitas matrimonii*). U trenutku sklapanja ženidbe, među bračnim drugovima nastaje neraskidiva bračna zajednica:

„1. Ženidba nastaje privolom stranaka zakonito očitovanom između pravno sposobnih osoba koju ne može nadomjestiti nikakva ljudska vlast.

2. Ženidbena privola čin je volje kojim muška i ženska osoba neopozivim savezom sebe uzajamno predaju i primaju da uspostave ženidbu.“¹⁰

Ta uspostavljena veza je toliko čvrsta da se ne može razvrgnuti niti voljom bračnih drugova niti voljom neke izvanjske vlasti. Volju bračnih drugova, odnosno unutarnju nerazrješivost tumačimo kao nemogućnost da nikada i ni u kojem slučaju bračni drugovi koju su izrekli svoju privolu ne mogu je povući ili opozvati na način koji bi raskinuo ženidbenu vezu, što bi značilo da su slobodni i da potom mogu sklopiti valjanu novu ženidbu s drugom osobom. Navedeno opisuje unutarnju nerazrješivost kao apsolutnu ili potpunu. Nasuprot tome, izvanjska ženidba nije apsolutna, nego relativna budući ipak postoje neki tipovi ženidbi koji se mogu razriješiti, a samim time postoji i neka vlast koja to može učiniti.¹¹

¹⁰ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op. cit. (bilj. 3.), str. 521.

¹¹ <https://www.vjeraidjela.com/jednost-i-nerazrjesivost-bitna-svojstva-zenidbe/>, pristupljeno 07.06.2022. god.

Stoljećima se vodila rasprava među teolozima i kanonistima o trenutku nastanka ženidbenog veza. Prema tzv. Pariškoj školi koja je zastupala tzv. teoriju privole, ženidbena veza se u svojoj potpunosti uspostavlja u trenutku obostrana davanja privole, i već od tada ženidba postaje nerazrješivom. Bolonjska škola zastupala je mišljenje da se ženidbena veza ne uspostavlja potpuno dok se ženidba spolnim činom ne izvrši, tako da je i nerazrješivost nastupala izvršenjem ženidbe.¹²

Danas se kao *regula iuris* uzima tumačenje Aleksandra III., kanoniste koji je postao papa u 12. stoljeću, prema kojem ženidba u potpunosti nastaje samom privolom i da valjan bračni savez dvoje krštenih čini sakrament ženidbe, ali ona nije apsolutno nerazrješiva dok ne bude izvršena, odnosno dok ne dođe do spolnog čina supružnika ili kako ga Crkva naziva bračnog darivanja. Ako su ženidbeni drugovi nakon ženidbe živjeli skupa, pretpostavlja se da je ženidba izvršena.¹³ Sve navedeno potvrđeno je i na Tridentskom saboru.¹⁴

2.3. KANONSKI UČINCI ŽENIDBE

¹² <https://www.vjeraidjela.com/jednost-i-nerazrjesivost-bitna-svojstva-zenidbe/>, pristupljeno 07.06.2022. god.

¹³ Blažević, V., Op. cit. (bilj. 6.), str. 25., za više v. <https://www.vjeraidjela.com/jednost-i-nerazrjesivost-bitna-svojstva-zenidbe/>, pristupljeno 07.06.2022. god.

¹⁴ Denzinger, H.; Hünermann P.; Op. cit. (bilj. 9.), str. 378.-379.,

Jednako kao što sklapanje ugovora među strankama donosi određena prava i obveze, na isti način i uspostava ženidbe zahtjeva ponašanje supružnika koje je usmjereno na dobro drugoga i rađanje djece, a naročito izgradnju pozitivnog obiteljskog okruženja u kojem će se zaista moći ostvariti ti temeljni pozivi bračnog života. Kanonski učinci ženidbe su u prvom redu

a) sakramentalnost, na koju će se poseban naglasak staviti kasnije;

b) jednakost bračnih drugova u pravima i dužnostima.

Prema kanonu 1135.:

„Oboje ženidbenih drugova imaju jednaku dužnost i pravo u onome što se odnosi na zajednicu ženidbenog života.“¹⁵

Ova odredba govori o njihovoj jednakosti s obzirom na posebne dužnosti te na posebna pravila koja proizlaze iz ženidbene zajednice koju su međusobno uspostavili. Nije upitno kako su muž i žena jednaki u pogledu svih temeljnih ljudskih prava, ali svakako je važno za napomenuti „da jednakost među muževima i ženama, kao i inače među osobama različitog spola, mora biti u svemu onom što je vlastito ljudskoj osobi i ljudskom dostojanstvu, a da u mnogim drugim stvarima treba među njima postojati određena nejednakost i različitost, jer to traže fiziološke i psihološke karakteristike muža i žene, različite funkcije koje oni obavljaju, samo dobro obitelji, odnosno

¹⁵ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op. cit. (bilj. 3.), str. 553.

ostvarivanje o očuvanje nužnog jedinstva i čvrstoće kućnog reda i obiteljske zajednice.¹⁶

c) dužnost i pravo roditelja da se brinu o odgoju djece

Sama definicija ženidbe iznesena na početku ovog rada, govori o usmjerenosti na rađanje djece, odnosno o prihvaćanju svakog začetog djeteta kao Božjeg blagoslova. Međutim, dobro djeteta nije samo u njegovu začecu i rađanju, nego mu je potrebno osigurati sve ono što mu je potrebno za naravni i za nadnaravni život. Sklapajući katoličku ženidbu, supružnici daju obećanje kako će djecu odgajati u duhu svoje vjere, čime se obvezuju da im daju poduku o katoličkim vjerskim istinama. Ukoliko im ne mogu sami pružiti takvu naobrazbu, potrebno je izabrati školu u kojoj djeca mogu primiti takvu poduku. Budući roditelji imaju pravo i dužnost da se brinu o odgoju, oni su u očima Crkve prvi odgajatelji svoje djece.

d) zakonitost djece

Pravna povijest većine zajednica radila je razliku između zakonite i nezakonite djece. Takvo je razlikovanje bilo važno jer je za sobom povlačilo i različite posljedice i pravni položaj djece.¹⁷ Moderno zakonodavstvo više ne poznaje takvu razliku. Premda ni kanonsko pravo ne razlikuje zakonitu i nezakonitu djecu, ipak je u Zakoniku zadržana takva terminologija: „Zakonita su ona djeca koja su začeta ili rođena iz valjane ili

¹⁶ Blažević, V., Op. cit. (bilj. 6.), str. 299.

¹⁷ Za više v. Kurtović, Š., Op.cit. bilj. 3.

predmnijevane ženidbe.”¹⁸ Kanonisti tumače ovu odredbu da nije nužno da dijete bude i začeto i rođeno za vrijeme trajanja braka, budući su mogući slučajevi kada npr. dijete bude začeto u braku, ali do trenutka kada se ono rodi, ženidba bude razriješena, prestane smrću oca ili se utvrdi da nikada nije ni postojala. Za status zakonitog djeteta dovoljno je da je dijete ili začeto ili rođeno tijekom trajanja ženidbe, dok su nezakonita djeca ona koja u ženidbi nisu ni začeta ni rođena. Specifična je situacija kada otac djeteta nije majčin muž, odnosno muškarac s kojim je ona povezana ženidbom. U tom slučaju radi se o nezakonitom djetetu. Upravo zbog ovakvih slučajeva, ponekad dolazi do potrebe dokazivanja očinstva.

Uz gore navedene kanonske učinke ženidbe, postoje i civilni odnosno građanski učinci ženidbe. Člankom 13. Zakona o potvrđivanju ugovora između Svete stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima¹⁹ propisano je kako kanonska ženidba od trenutka sklapanja ima građanske učinke prema odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske ako ugovorne stranke nemaju civilnu zaštitu i ako su ispunjeni propisi predviđeni odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske.

Do stupanja na snagu ovoga zakona, supružnici koji su sklapali brak u vjerskom obliku, da bi zasnovali i građanskopravni učinak svog čina, morali su isti sklopiti i pred matičarem kao državnim

¹⁸*Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op. cit. (bilj. 3.), str. 553.

¹⁹https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/1997_02_3_19.html, pristupljeno 15.02.2022.

službenikom. Obiteljski zakon propisuje da matičar prethodno ispita postojanje zakonskih pretpostavki za sklapanje braka, odnosno utvrdi nepostojanje zapreka, temeljem čega izdaje potvrdu, a sam brak se potom sklapa pred vjerskim službenikom u Crkvi. U roku od pet dana, on je dužan dostaviti ispravu kojom se potvrđuje da je brak sklopljen, a koja je potpisana od strane nevjeste i ženika, dvoje svjedoka i samog vjerskog službenika. Temeljem nje vrši se upis u maticu vjenčanih.²⁰

2.4. SAKRAMENTALNOST

Biblija na samom svom početku u izvještaju o postanku svijeta, govori o stvaranju čovjeka, odnosno o stvaranju muškarca i žene. Vidjevši svoje najsavršenije djelo u stvaralačkom nizu, Bog ga blagoslivlja i govori mu da se plodi i množi, napuni zemlju i sebi je podloži.²¹ I ostatak Biblije progovara o muško-ženskim odnosima kao i o ženidbenoj zajednici. Crkva je u obranu dogme da je ženidba sakrament, koristila tumačenje izvještaja iz Ivanova evanđelja, kada je Isus učinio čudo na svadbi u Kani Galilejskoj pretvorivši vodu u vino za koje upravitelj stola izjavljuje da je bolje od onog koje se prethodno posluživalo. Tu se pridaje „velika važnost Isusovoj nazočnosti ovome događaju

²⁰ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_103_1992.html, čl. 21. (zajedno s NN 98/19 i 47/19), pristupljeno 15.02.2022.

²¹ *Jeruzalemska Biblija*, Zagreb, 2004.

i u tome se prepoznaje potvrda da je ženidba nešto dobro i navještaj da će odsada biti djelotvornim znakom Kristove nazočnosti.“²²

Prema nauku Katoličke crkve, ženidba je jedan od sedam svetih sakramenta koje vjernik, pripadnik crkve, može dobiti.

Upravo želja muškarca i žene da provedu ostatak života zajedno, započinjući novu avanturu stvaranja zajednice, predstavlja veliki misterij ljubavi koja se predaje drugoj osobi da svoju ljubav žive neopozivo i do kraja vjerno. Ta tajna bračne ljubavi između muškarca i žene u biblijskom govoru predstavlja znak Božje ljubavi prema njegovom narodu. Prema tome, a u skladu s općenitom definicijom sakramenata, ženidba predstavlja vidljivi znak nevidljive Božje prisutnosti i ljubavi u životu bračnih drugova. Posvećujući supružnike, muža i ženu, Bog im daje potrebne milosti za bračni i obiteljski život. Prema Katekizmu Katoličke crkve „Ta milost vlastita sakramentu ženidbe namijenjena je usavršavanju supružničke ljubavi, jačanju njihova nerazrješiva jedinstva. Snagom te milosti oni se uzajamno pomažu za postizanje svetosti u bračnom životu te prihvaćanju i odgoju djece.“²³ Iz navedenog je vidljivo da je nauk Katoličke crkve od samih početaka bio da je ženidba sakrament, a koji nauk je formalno definiran 11. studenog 1563. na 24. sjednici Tridentskog sabora (1797.-1816.) kanonom 1.:

²² *Katekizam Katoličke crkve*, Op. cit. (bilj. 1), str. 416.

²³ *Ibid*, str. 422.

„Tko kaže da ženidba nije uistinu i stvarno jedan od sedam sakramenata evanđeoskog zakona, ustanovljen od Krista Gospodina, nego da je u Crkvi izmišljen od ljudi, ili da ne donosi milost: neka bude kažnjen anatemom.“²⁴

Isto je potvrđeno i na 9. javnoj sjednici Drugog vatikanskog koncila, 7. prosinca 1965. u Pastoralnoj konstituciji o crkvi u suvremenom svijetu „Gaudium et spes.“²⁵

Unatoč svojoj dugoj tradiciji, sve do poglavara koji je Katoličku crkvu uveo u treće tisućljeće, pape Ivana Pavla II., u istoj nije postojala egzaktna definicija pojma ženidbe, odnosno braka. Tek 1983., temeljem prijedloga studijske grupe, usuglašen je pojam ženidbe te je isti uvršten u Zakonik:

„1. Ženidbeni savez, kojim muška i ženska osoba međusobno uspostavljaju zajednicu svega života po svojoj naravi usmjerenu k dobru ženidbenih drugova te k rađanju i odgajanju potomstva, Krist Gospodin uzdigao je među krštenima na dostojanstvo sakramenta.

2. Stoga među krštenima ne može biti valjanog ženidbenog ugovora koji samim tim ne bi bio sakrament.“²⁶

Ovdje Zakonik propisuje da će se svaka ženidba koju sklope krštene osobe, bilo da se radi o katolicima ili nekatolicima koji su kršteni u nekoj odijeljenoj kršćanskoj crkvi smatrati

²⁴ Denzinger, H.; Hünermann P.; Op. cit. (bilj. 9.), str. 378.

²⁵ Ibid, str. 847.

²⁶ Zakonik kanonskog prava s izvorima, Op. cit. (bilj. 2.), str. 521.

sakramentom, pod uvjetom sklapanja valjanom ženidbenom privolom ili pristankom.

Zanimljivo je da je ženidba jedini sakrament koji se ne udjeljuje po svećeniku, nego su njegovi djelatnici sami supružnici međusobno. Do Tridentskog sabora katolici su mogli sklopiti valjan brak bez svećenika i bez svjedoka.²⁷ Tridentski sabor je to izmijenio dekretom „Tametsi“ primarno zbog teških zloporaba valjanosti tajnih ženidbi. Ovo se posebno odnosilo na slučajeve napuštanja žene s kojom je tajno sklopljen brak, da bi se potom sklopila javna ženidba s drugom ženom što bi iz perspektive kanonskog prava predstavljalo život u trajnom preljubništvu.²⁸ Međutim, važno je napomenuti da se prisutnost predstavnika Crkve zahtjeva čime ona nije u potpunosti izostavljena iz ovog sakramenta.

2.5. SKLAPANJE ŽENIDBE

Prema Zakoniku ženidbu mogu sklopiti svi kojima se pravom to ne zabranjuje.²⁹ Ukoliko je samo jedna stranka katoličke vjeroispovijesti, utoliko će se sklapanje ravnati po kanonskom pravu, čime se neće zadirati u mjerodavnost građanske vlasti s

²⁷ Brown, B., *The Canon Law of Marriage*, Virginia Law Review, Vol 26, No 1, str. 84.

²⁸ Denzinger, H.; Hünermann P.; Op. cit. (bilj. 9.), str. 379.-380.

²⁹ Ibid.

obzirom na samo građanske učinke te ženidbe.³⁰ Za svećenike postoji obveza da prate sve one vjernike koji žive i planiraju živjeti ženidbeni stalež, kako bi svoje poslanje živjeli u kršćanskom duhu i napredovali savršenstvu. To se postiže propovijedanjem i držanjem kateheza prilagođenim takvim sadržajem mladima i odraslima, osobnom pripravom zaručnika, plodonosnim bogoslužnim ženidbenim slavljem kojim se pokazuje da ženidbeni drugovi očituju otajstvo jedinstva i plodonosne ljubavi između Krista i Crkve te pružanjem pomoći oženjenima kako bi danomice mogli živjeti svetijim i potpunijim obiteljskim životom.³¹

Sklapanju ženidbe prethodi provođenje postupka za ženidbu koji je obvezan u cijeloj Crkvi. Postupak obavlja župnik župe kojoj pripadaju zaručnici, odnosno ukoliko zaručnici žive u različitim župama, onda bilo koji od njihovih župnika ili obojica ukoliko to žele. Smisao tog postupka, odnosno zaručničkog ispita je da se izbjegnu nevaljane ženidbe, ali i one ženidbe koje nemaju izgleda za uspjeh. Župnik će utvrditi identitet zaručnika, zatim ispitati:

- jesu li zaručnici kršteni i primili ostale sakramente;
- jesu li slobodnog stanja, odnosno jesu li već vezani kanonskom ženidbom;

³⁰ Ibid.

³¹ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op. cit. (bilj. 3.), str. 523.

- je li tko od zaručnika bio ili je još uvijek u civilnom braku;
- postoji li među zaručnicima ženidbena zapreka ili zabrana i koja;
- jesu li došli slobodno i svojom voljom, bez ikakvih izvanjskih uvjeta;
- ako se radi o maloljetnim osobama treba ispitati znaju li roditelji za njihovu namjeru i protive li se istoj;
- poznaju li se zaručnici dovoljno dugo i dobro da bi ušli u zajednicu braka te jesu li se na poseban način pripravili za njega;
- kakvo je znanje stranaka o glavnim vjerski istinama;³²

2.6. ŽENIDBENE ZAPREKE

U Zakoniku se navodi ukupno dvanaest ženidbenih zapreka, koje predstavljaju smetnje za valjano sklapanje ženidbe i proizlaze iz božanskog i crkvenog zakona. Mogu biti neotklonjive i otklonjive te se podijeliti u nekoliko skupina, ovisno o problematici za koju su vezane:

³² Blažević, V., Op. cit. (bilj. 6.), str. 59.

2.6.1. Fizičke osobine

a. Zapreka dobi

Kao i kod mnogih drugih ugovora, za valjanost bračne zajednice je potrebno da osobe koje ju sklapanju dosegnu određenu psihičku sposobnost izraženu kroz dob potrebnu za sklapanje braka. Navedeno podrazumijeva posjedovanje minimalnog znanja o naravi ženidbe i sposobnost donošenja odluke o stupanju u takvu zajednicu.

Kanonsko pravo propisuje kako: „muška osoba prije navršene šesnaeste godine života, a ženska osoba prije navršene četrnaeste godine ne mogu sklopiti valjanu ženidbu.³³ U slučaju da brak želi sklopiti osoba koja je mlađa od navedene dobi za svoj spol, moguće je zatražiti „*oprost od zapreke*“ koji može udjeljuje mjesni ordinarij. Odredba o dobnoj granici vrijedi za sveopću Crkvu, ali je predviđena mogućnost da Biskupska konferencija može odrediti i višu dob za dopušteno sklapanje ženidbe. Tako je Biskupska konferencija Jugoslavije odredila da je: „za dopušteno sklapanje ženidbe potrebno da su zaručnici navršili osamnaest godina života. Ispod ove dobi potrebna je dozvola mjesnog ordinarija.“³⁴ Nakon raspada Jugoslavije, ova odredba je preuzeta od strane Hrvatske biskupske konferencije³⁵

³³ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op. cit. (bilj. 3.), str. 533.

³⁴ Biskupska konferencija Jugoslavije, Službene vijesti Biskupske konferencije Jugoslavije, br.2., 1984., Dopunske odredbe partikularnog kanonskog prava koje je Biskupska konferencija Jugoslavije donijela uz opće norme crkvenog Zakonika, zasjedanje 9.-11. listopada 1984.

³⁵ Hrvatska biskupska konferencija, Službene vijesti HBK, 1./1994., str. 7-9.

čime je dob za sklapanje ženidbe izjednačena s pozitivnim propisima Republike Hrvatske.³⁶ Ukoliko dođe do takvog povećanja dobi, osoba koja planira sklopiti ženidbu ne mora tražiti oprost od zapreke, ako je napunila kanonsku dob, ali je potrebno zatražiti dozvolu mjesno nadležnog biskupa.

b. Zapreka spolne nemoći

Iz svega do sada iznesenog u ovom radu, jasno je kako je katolička ženidba usmjerena rađanju djece. Prokreaciji prethodi spolni čin između muža i žene. Ukoliko je on iz bilo kojeg razloga nemoguć, bilo da je ta nemogućnost na strani muža ili žene, ženidba će se smatrati nevaljanom. Pri tome je važno naglasiti da se, prema Zakoniku, treba raditi o prethodnoj i trajnoj nemoći za spolni čin, a koja može biti ili apsolutna ili relativna. Drugim riječima, nemoć mora nastupiti prije sklapanja ženidbe i mora postojati u trenutku sklapanja ženidbe. Nadalje, ako je ona privremena, kako god i kada god nestala, ne stvara ženidbene zapreke.

Prema tome, „nema zapreke za ženidbu ako je spolna nemoć prethodna, a nije trajna, ili ako je trajna, a nije prethodna. Susljedna spolna nemoć koja nastupi nakon sklapanja ženidbe pa makar bila trajna, nema nikakvog odraza na valjanost ženidbe.“³⁷ Ova zapreka je naravne prirode, slijedom čega se od nje ne može dobiti oprost. Važno je napomenuti da spolna nemoć nije isto što

³⁶ Obiteljski zakon, Op. cit. (bilj. 12.), čl. 25.

³⁷ Blažević, V., Op. cit. (bilj. 6.), str. 105.

i neplodnost, odnosno nesposobnost muškarca ili žene za prokreacijom te da nije zapreka za valjanost ženidbe. Makar bila trajna, ne priječi sklapanje ženidbe, a može prouzročiti nevaljanost ako je predmet zlonamjerne prijave ili ako se postavi kao uvjet ženidbi.

2.6.2. Kanonski status osobe

a. Zapreka ženidbene veze

Već je naglašeno kako je jedno od bitnih svojstava ženidbe nerazrješivost. Sukladno tome „nevaljano pokušava ženidbu tko je vezan vezom prijašnje, premda neizvršene ženidbe.“³⁸

Za one osobe koje žele sklopiti ženidbu potrebno je u prethodnom postupku, takozvanim ženidbenim izvodima ustanoviti jesu li slobodne, tj. da ni jedna od njih nije ranije bila oženjena. Dok postoji takva zapreka, ne može se sklopiti ženidba niti je za istu moguće dobiti oprost, slijedom čega je ona apsolutna. Tek smrću jednom bračnog druga, zapreka nestaje te se može sklopiti nova ženidba. Druga mogućnost je da zapreka bude uklonjena neizravnim putem, odnosno tako da crkvena vlast u za to predviđenom postupku i pod propisanim pretpostavkama razriješi ženidbu.

Zakonik odrađuje: „Iako je prijašnja ženidba nevaljana ili razriješena s bilo kojim razlogom, nije stoga dopušteno sklopiti

³⁸ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op. cit. (bilj. 3.), str 533.

drugu prije nego se zakonito i sigurno utvrdi ništavost ili razrješenje prve.”³⁹

Da ženidbena zapreka ne postoji dokazuje se temeljem pravosnažne presude o ništetnosti ženidbe ili na temelju vjerodostojne isprave o razrješenju ženidbe.

b. Zapreka različitosti vjere

Radi življenja prema načelima vlastite vjere i kasnijeg odgajanja djece u duhu te iste vjere, kanonsko pravo proglašava nevaljanom ženidbu osoba koje su krštene u katoličkoj crkvi ili su u nju primljene, a da nakon toga nisu od nje formalno otpale, s osobama koje nisu kršene.⁴⁰

Kako se ovdje radi o zapreci crkvenog prava, od nje se može dobiti oprost, a ista može prestati sama od sebe ako nekrštena osoba primi sakrament krštenja. Molba za oprost podnosi se mjesno nadležnom ordinariju, a upućuje je župnik ispunjavajući propisani obrascu.

Za dobivanje oprosta od ove zapreke potrebno je imati valjan i opravdan razlog, u suprotnom bi zadobiveni oprost bio nevaljan. Da bi se zadobio oprost moraju se ispuniti uvjeti propisani u kanonu 1125. - katolička strana mora dati izjavu o svojoj spremnosti da ukloni pogibelj otpada od vjere i obećati da će učiniti sve što je njenoj moći da djecu krsti i odgaja u

³⁹ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op. cit.. (bilj. 3.), str. 533.

⁴⁰ Ibid

Katoličkoj crkvi.⁴¹ Stranu koja nije krštena potrebno je samo obavijestiti o izjavi i obećanju.

c. Zapreka svetoga reda

Zakonik jasno govori: „Klerici su obvezni čuvati potpunu i trajnu suzdržljivost radi kraljevstva nebeskog i zato su obvezni na celibat, koji je osobit Božji dar da bi posvećeni službenici mogli nepodijeljena srca lakše prijanjati uz Krista i slobodnije se posvetiti služenju Bogu i ljudima.”⁴² Nadalje propisuje: „Nevaljano pokušavaju ženidbu oni koji su primili svete redove.”⁴³ Katolička crkva poznaje tri stupnja sakramenta svetog reda: đakonat, prezbiterat i episkopat, a zabrana se uspostavlja primanjem već u red đakonata, samim ulaskom u klerički stalež. Ova je zapreka crkvenog prava pa crkvena vlast može dati oprost od nje. Da bi netko tko je primio sveti red mogao primiti ženidbu i da bi ona bila valjana, mora zatražiti i dobiti tzv. povratak u laički stalež i oprost od celibata. Dati oprost od celibata može samo papa pa se sve molbe upućuju njemu.

d. Zapreka redovničkoga doživotnog zavjeta čistoće

Ukoliko osoba koja je položila doživotni javni zavjet čistoće u redovničkoj ustanovi, muškoj ili ženskoj, papinskoga ili biskupijskoga prava, pokuša sklopiti ženidbu, takav pokušaj će po kanonskom pravu biti nevaljan, ako su redovnici položili

⁴¹ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op.cit. (bilj. 3.), str. 549.

⁴² *Ibid*, str. 135.

⁴³ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op. cit. (bilj. 3.), str. 535.

doživotne zavjete (samo su doživotni zavjeti oni koji su predmet ženidbene zapreke). Ovdje se radi o zapreci crkvenog prava pa je moguće zadobiti oprost koji udjeljuje Apostolska stolica. Oprost se ne zadobiva samo za zavjet čistoće, nego i za zavjete poslušnosti i siromaštva, čime je takvoj osobi omogućeno da napusti redovničku zajednicu i vrati se u svjetovni stalež.

2.6.3. Zlodjelo

a. Zapreka otmice i nasilnog zadržavanje

U Katoličkoj crkvi uvijek je naglašavano kako je za valjanu ženidbu potrebno da su zaručnici sakramentu pristupili slobodno, da njihova želja da bračnim životom nije ničime uvjetovana ili da se možda radi o otmici ili nekoj drugoj fizičkoj prisili.

O važnosti slobodne volje pri sklapanju braka svečano je odlučio 4. ekumenski sabor u Kalcedonu 451. u 27. kanonu: „Što se tiče onih koji otimaju žene, pod izgovorom braka ili koji pružaju pomoć ili podršku onima koji to čine, sveti Sabor odlučio je da, ako se radi o svećenicima oni će biti lišeni svog ranga, a ako su laici, biti će anatemizirani.“⁴⁴

Zakonik ovu zapreku pripisuje situaciji između muškaraca i žene koja je oteta ili nasilno zadržana. U takvom slučaju ne može postojati valjana ženidba, a ista će moći biti sklopljena ako

⁴⁴ Price, R.; Gaddis, M., *The acts of the Council of Chalcedon*, Liverpool, 2005., str.816.-817.

je žena odvedena na sigurno mjesto, odijeljena od svog otmičara te svojom voljom odabere ženidbu.

I ovdje se radi o zapreci crkvenog prava pa je od nje moguće dobiti oprost, ali, važno je naglasiti, da se on može dati samo ako ne postoji sila i strah koji bi mogli utjecati na davanje ženidbene privole. Nadležan za udjeljivanje ovog oprosta je mjesni ordinarij.

b. Zapreka zločina brakoubojstva

Oduvijek je crkvena tradicija naučavala o zaštiti života od začeca do prirodne smrti pa se tako i povreda prava na život učinjena unutar bračne zajednice našla na popisu zapreka za sklapanje ženidbe.

Zakonik za ovu zapreku propisuje: „Tko radi sklapanja ženidbe s određenom osobom ubije njezina ženidbenog druga ili svog ženidbenog druga, nevaljano pokušava tu ženidbu.“⁴⁵ Motiv za počinjenje ubojstva mora biti sklapanje ženidbe, u protivnom, ako je ono učinjeno iz nekog drugog razloga kao što je bračna nevjera supružnika, iz takvog zločina neće nastati zapreka. Do nemogućnosti sklapanja valjane ženidbe doći će i zajedničkim djelovanjem dviju osoba, tj. kada bračni drug ubije svog bračnog druga udružen s drugom osobom.⁴⁶

⁴⁵ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op. cit. (bilj. 3.), str. 535.

⁴⁶ *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Op. cit. (bilj. 3.), str. 535.

Zapreka je trajna i crkvenog prava. Obzirom se radi o teškoj povredi integriteta osobe, oprost je moguće zadobiti izričito od Apostolske stolice.

2.6.4. Posebna međusobna veza

a. Zapreka krvnog srodstva

Od prvih primitivnih zajednica postojanje rodbinskih veza i krvno srodstvo predstavljali su zapreku za ženidbu. Još rimsko doba poznaje, a kanonsko pravo je preuzelo razlikovanje uspravne/ravne linije/loze koju sačinjavaju svi oni koji potječu rođenjem jedni od drugih (djed, otac, sin, unuk, praunuk itd.) i pobočne loze koju sačinjavaju osobe koje potječu od zajedničkog pretka, a ne potječu jedna od druge (braća, stric i nećak itd.).⁴⁷

Zakonik je jasan o opsegu i granicama do kojih seže zapreka: „U ravnoj liniji krvnog srodstva nevaljana je ženidba među svim precima i potomcima, bilo zakonitim bilo naravnim.“⁴⁸ i nastavlja: „U pobočnoj liniji nevaljana je sve do četvrtog stupnja uključivo.“⁴⁹

U ravnoj liniji postoji zapreka neovisno radi li se o osobama koje su rođene iz zakonite veze u valjanoj ženidbi ili iz izvanbračnih odnosa, uzlazno i silazno. Kod pobočne linije,

⁴⁷ Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2002., str. 130.

⁴⁸ *Zakonik kanonskog prava s izvorima* Op. cit. (bilj. 3.), str. 535.

⁴⁹ Ibid.

uzima se rimsko računanje, gdje su brat i sestra srodni u drugom stupnju, a njihova djeca u četvrtom koljenu.

Kako ravna linija potpada pod pravila naravnog prava, od nje je nemoguće dobiti oprost. Isto je i sa pobočnom linijom do drugog stupnja. S druge strane zapreka trećeg i četvrtog stupnja pobočne linije potpada pod crkveno pravo i kao takva može se ukloniti oprostom mjerodavne crkvene vlasti sukladno kanonu 1091.

b. Zapreka tazbine i svojte

Ova zapreka preuzeta je iz Mojsijeva zakona i iz rimskog prava, a Zakonik ju specificira: „Tazbina u ravnoj liniji čini ženidbu nevaljanom u svakom stupnju.“⁵⁰

Za muža to znači da ne može sklopiti ženidbu sa ženinom majkom, bakom, prabakom, ali i njezinom kćeri ako ju ima s drugim muškarcem, unukom itd. Za ženu, po istoj logici, s muževim muškim srođnicima.

Budući se radi o zapreci crkvenog prava od iste je moguće zadobiti oprost od nadležnog mjesnog ordinarija.

c. Zapreka javne ćudorednosti

Nije poznato kada je ova zapreka uvedena u crkveno pravo, ali se pretpostavlja da je to bilo u razdoblju 11. ili 12. stoljeća.⁵¹ Ona može nastati na dva načina, bilo sklapanjem nevaljane

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Blažević, V., Op. cit. (bilj. 6.), str. 146.

ženidbe, ako se pri tome uspostavi zajednički život dotičnih osoba ili priležništvom. U praksi znači da između muškarca koji živi s ženom u nevaljanoj ženidbi, odnosno u priležništvu postoji ženidbena zapreka u odnosu na njezinu majku ili kćer. Zapreka na isti način i pod istim uvjetima djeluje između žene i oca ili sina muškarca s kojim živi u nevaljanoj ženidbi ili priležništvu. Radi se o zapreci crkvenog prava, od koje je moguće zadobiti oprost samo ako postoji opravdan razlog i ako je isključena mogućnost sklapanja ženidbe s vlastitim potomkom. Oprost udjeljuje mjesno nadležan ordinarij.

d. Zapreka zakonskog srodstva

Zakonsko ili građansko srodstvo podrazumijeva vezu koja se uspostavlja na temelju pravnog instituta posvojenja. Ovaj institut poznat je od starih naroda, rimsko pravo mu je pripisivalo posebne učinke, među kojima je i zabrana ženidbe. Prema kanonu 1094. „Ne mogu međusobno sklopiti ženidbu oni koji su vezani zakonskim srodstvom, nastalim iz posvojenja, u ravnoj liniji ili u drugom stupnju pobočne linije.⁵² I ovdje se radi o zapreci crkvenog prava slijedom čega je moguće zadobiti oprost uz opravdan razlog i za slučajeve u ravnoj lozi i za slučajeve u pobočnoj lozi, a udjeljuje ga mjesno nadležan ordinarij.

⁵² Ibid., str. 537.

3. ŠERIJATSKO BRAČNO PRAVO

3.1. BRAK U PREDŠERIJATSKOM RAZDOBLJU

Šerijatsko pravo ili šerijat, u doslovnom prijevodu pravi put, naziv je za vjersko pravo islamske vjeroispovijedi.⁵³ Do sedmog stoljeća i pojave proroka Muhameda te začetka islama, na Arapskom poluotoku postojao je brak koji nije bio nalik današnjem pojmu tog društvenog instituta. Bračni ugovor nije postojao, žena je smatrana za stvar koja se posjeduje te je bila bespravno biće, a poligamija je bila raširena. U tom vremenskom razdoblju, koje islamski učenjaci nazivaju *džahilijjet* (period neznanja i neznaboštva), neki od specifičnih oblika braka, odnosno, neki od načina sklapanja braka su:

- *šigar*, oblik zasnovan na izmjeni kćerki ili drugih ženskih članova rodbine koje su bile u skrbništvu dvojice muškaraca;
- *mukt*, koji je dopuštao neograničenu poligamiju. Broj žena pojedinca ovisio je o materijalnom bogatstvu. Nakon smrti glave obitelji, žene je preuzimao najstariji sin, koji ih je sve, izuzev svoje majke, mogao prodati, zadržati ili dati svojoj braći;

⁵³ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59468>,
28.03.2022.

pristupljeno

- *el hitbetu ven-nikah* - žena bi bila isprošena i nakon toga bi brak bio sklopljen;
- *istidba* - sterilan muškarac bi naredio ženi da ima spolne odnose s drugim muškarcem, a kada bi zatrudnjela, vratio bi ju k sebi i prihvatio začeto dijete kao svoje;
- *poliandija* - skupina muškaraca, ne više od njih deset, odlazila bi kod jedne žene u cilju zadovoljavanja seksualnih potreba. Ukoliko bi ta žena rodila dijete, mogla je sama odrediti tko je otac, a prozvani nije mogao odbiti očinstvo;
- *promiskuitet*- žene koje su se bavile prostitucijom držale su na vratima zastavice koje su signalizirale da su slobodne. Kada bi rodile dijete, svi oni koji su je joj bili prilježnici bi se sastali te bi odlučili tko je otac temeljem rasprave kome dijete najviše od njih slični.⁵⁴

3.2. PROMJENE U BRAČNOM PRAVU ŠERIJATSKOG RAZDOBLJA

Nakon uspostave ove monoteističke religije na tom geografskom području, brakom je žena izjednačena s muškarcem u svim pravima, s veoma malom razlikom u pogledu nasljednog prava. Tada dolazi po podjednakog zadržavanja poligamije i monogamije, budući su u tom vremenskom razdoblju vođeni brojni ratovi u kojima su muškarci smrtno stradali. Kako se muško islamsko stanovništvo

⁵⁴Hasanović, A., *Islamsko bračno pravo*, Zagreb, 2003., str. 11.

drastično smanjilo, došlo je do potrebe za reguliranjem ovog socijalnog problema.

Prema Kur'anu, ograničava se broj žena s kojima se može sklopiti brak te se zabranjuje mnogoženstvo onim muškarcima koji nisu u stanju jednako postupati sa svima suprugama.⁵⁵ Monogamija ipak predstavlja osnovnu formu braka, a poligamija je izuzetak - dozvoljena i ograničena. Ženi je priznata pravna i poslovna sposobnost, čime ona postaje aktivni subjekt braka i obitelji, a samim time i šire muslimanske zajednice.⁵⁶

3.3. DEFINICIJA I BITNA SVOJSTVA ISLAMSKOG BRAKA

Među muslimanskim vjerskim vođama javila se potom potreba definiranja pojma braka pa se ustalila definicija da je brak - *akdun-nikad-*, ugovor o zajedničkom životu dvije osobe suprotnog spola, muškarca i žene koji se zaključuje u posebnoj formi na neodređeno vrijeme, a istim se stječe zakonsko pravo živjeti u intimnim odnosima.⁵⁷

Cilj braka je moralno upotpunjavanje i usavršavanje supružnika te rađanje potomaka.⁵⁸ Iz navedenog, možemo iščitati četiri

⁵⁵ Kur'an s prijevodom Besima Korkuta, <https://medzlis-split.org/images/pdf/prijevod-kurana-besima-korkuta.pdf>, 4. Al-Nisa' - Žene, str. 47

⁵⁶ Bušatlić, A., *Porodično i nasljedno pravo muslimana*, Sarajevo, 1926.

⁵⁷ Islamsko poimanje bračne zajednice (intervju s dr.sc. Azizom ef. Hasanovićem), <https://hrcak.srce.hr/file/401965>, pristupljeno 07.06.2022. god.

⁵⁸ Hasanović, A., Op. cit. (bilj. 54.), str. 9.

stupa, odnosno bitna svojstva islamskog braka - brak kao veza između osoba različitog spola, kao ugovor o životnoj zajednici, neprekidno usavršavanje i rađanje potomaka. U islamu se brak smatra Bogu dragim i samim time poželjnim društvenim statusom, a i sam Kur'an o tome progovara: „Udavajte i neudate i ženite neoženjene, i čestite robove i robinje svoje; ako su siromašni, Allah će im iz obilja Svoga dati. Allah je neizmjereno dobar i sve zna.“⁵⁹

3.3.1 Poligamija

Premda je islamskom braku s kanonskom ženidbom zajedničko da se brak sklapa između osoba različitog spola, ono što čini razliku je da muslimanima nije ograničen na sklapanje braka samo s jednom ženom. U skladu s Kur'anom, muškarac može sklopiti brak s više žena, točnije do četiri, ali pod uvjetom da prema njima postupa ravnopravno te da se među njima i njihovom djecom ne radi razlika. Ukoliko misli da ne može ispuniti takvu dužnost, preporuka je da se ne ženi s više žena, nego da radije sklopi brak s jednom:

„Ako se bojite da prema ženama sirotama nećete biti pravedni, onda se ženite onim ženama koje su vam dopuštene, sa po dvije, sa po tri i sa po četiri. A ako strahujete da nećete pravedni

⁵⁹ Kur'an, Op. cit. (bilj. 55.), 24. An-Nur - Svjetlost, str. 199.

biti, onda samo sa jednom; ili- eto vam onih koje posjedujete. Tako ćete se najlakše nepravde sačuvati.“⁶⁰

Analizom navedenog ajeta možemo zaključiti slijedeće:

- poligamija u islamu nije beskonačna, nego je ograničena na četiri žene;
- namjera je, u određenoj mjeri, zaštititi ženu u okruženju gdje je ona bez muža izložena svakoj vrsti zlostavljanja, što je smatrano socijalnim zbrinjavanjem žena;
- zakonodavac jasno propisuje i uvjet, a to je pravičnost u dijelu: „ako strahujete da nećete biti pravedni.“⁶¹

Ukoliko prethodni ajet povežemo sa sljedećim: „Vi ne možete potpuno jednako postupati prema ženama svojim ma koliko to željeli, ali ne dopustite sebi takvu naklonost pa da jednu ostavite u neizvjesnosti. I ako vi budete odnose popravili i nasilja se klonili- pa, Allah će, zaista, oprostiti i samilostan biti.“⁶², jasno je da dopuštenje muškarcu da ima više žena nije nikakva zapovijed, nego samo mogućnost muslimana, prema kojoj se treba ravnati s iznimnom pravednošću.

Pri tome pojam pravednosti ne treba tumačiti samo u materijalnom smislu nego se isti ogleda u duhovnoj, materijalnoj i fizičkoj sposobnosti muža da udovolji svim ženinim potrebama. Zbog poznavanja ljudske prirode i ne toliko rijetkih slučajeva

⁶⁰ Kur'an, Op. cit. (bilj. 55.), 4. An-Nisa' - Žene, str. 42.

⁶¹ Ibid., 4. An-Nisa' - Žene, str. 37.

⁶² Ibid., 4. An-Nisa'- Žene, str. 51.

nezadovoljavanja samo jednim partnerom, u ovom slučaju ženom, intencija ovakve odredbe bila je „spasiti“ muškarca od grešnog života, dopuštajući mu da se smiri uz više žena. Islam u ovom pogledu ne teži savršenosti, niti potiče svoje pripadnike da od sebe traže izvrsnost u življenju braka, to jest popušta pred ljudskom slabošću.

Argumenti koji muslimani koriste u obranu ove prakse je prvenstveno da poligamija nije pravilo nego iznimka koja se koristi kada je potrebno očuvati društvenu zajednicu i zaštititi prava žene pogotovo u ratnim situacijama. Imajući na umu vođenje različitih bitaka za širenje muslimanske vjere u njezinim počecima, dolazi do narušavanja ravnoteže između broja muškog i ženskog stanovništva na način da se povećava broj udovica i siročadi, a kojima poligamija nudi veću mogućnost socijalnog i ekonomskog zbrinjavanja. Nadalje, smatra se da je zbog razlika u prirodamo karaktera među spolovima, muškarcima mnogo lakše biti u zajednici s više žena, nego što bi to bilo ženi s više muževa. Također, muslimani smatraju da je ženi kojoj nisu zadovoljene životne potrebe pružena dovoljna zaštita činjenicom da može zatražiti razvod braka i pronaći novog muža.

Upravo je poligamija predmet velikih rasprava te se opravdano postavlja pitanje kako islam može tvrditi da zagovara ravnopravnost spolova ako je muškarcima dozvoljeno oženiti više žena te zašto i ženama nije zajamčena mogućnost udati se za više muškaraca? Može li žena, koja u slučaju poligamnog braka,

zapravo živi monogamnost, zadovoljiti sve svoje emocionalne potreba dok dijeli muža s nekoliko drugih žena? Ako imamo na umu društva koja i danas ženama ne omogućavaju obrazovanje, posao ili aktivno sudjelovanje u političkom životu, ne čudi činjenica da ona ostaje u takvom odnosu jer je ekonomski ovisna o mužu premda nije zadovoljna svim segmentima takvog podijeljenog života, posebno ako ima djecu.⁶³

3.3.2. Svjetovnost bračne veze - nesakramentalnost

Namjera muškarca i žene kada ulaze u brak, trebala bi biti stvoriti životnu zajednicu koja nema „rok trajanja“. S islamskog pravnog gledišta, ovakva vrsta ugovora nema snagu sakramenta, zbog čega on ne dobiva dimenziju nerazrješivosti i svetosti kao što to ima ženidba u kanonskom pravu, a što dovodi do dopustivosti razvoda. Međutim, razvod kao takav se ne promiče jer je on dozvoljen samo kao neophodna potreba ukoliko supružnici ne mogu ispuniti sve one ciljeve koji se od takve zajednice očekuju, a što uključuje očuvanje i zaštitu morala supružnika, zakonsko utvrđivanje potomstva te odgajanje djece u skladu s islamskim vrijednostima.

U Kur'anu je jedna cijela sura *Et- Talak / Razvod braka*, posvećena smjernicama kako postupati u slučaju ove društvene

⁶³ Osobni stav autorice.

pojave. Prije nego dozvoli razvod, islam zahtjeva da se provedu svi propisani mehanizmi zaštite braka:

„... A one čijih se neposlušnosti pribojavate, vi posavjetujte, a onda se od njih u postelji rastavite, pa ih i udarite, a kada vam postanu poslušne, onda im zulum ne činite! - Allah je, zaista, uzvišen i velik!“⁶⁴

Ovakve metode, premda među pripadnicima islamske vjeroispovijedi smatrane potrebnim za očuvanje braka, nisu moralno prihvatljive i dovode do povrede dostojanstva žene u tom postupku.⁶⁵

Ukoliko one ne donesu ploda, prelazi se na postupka mirenja, gdje ulogu miritelja nose osobe koje dolaze iz njihovih obitelji i koje na svojevrsan način odlučuju o nastavku braka:

„A ako se bojite razdora između njih dvoje, onda pošaljite jednog pomiritelja iz njegove, a jednog pomiritelja iz njezine porodice. Ako oni žele izmirenje, Allah će ih pomiriti jer Allah sve zna i o svemu je obaviješten.“⁶⁶

Šerijatsko bračno pravo koristi dva termina za rastavu braka - *talak* - jednostrani raskid bračne zajednice na inicijativu muža i *firak* - dogovoreni raskid bračne zajednice. *Talak*, odnosno takozvani razvod braka puštanjem žene, specifičnost je šerijatskog bračnog prava. Kako je već ranije naznačeno, islamski brak je lišen svetosti, nema čisto vjerskih obilježja,

⁶⁴ Ibid., 4. An-Nisa' - Žene, str. 45.

⁶⁵ Osobni stav autorice rada.

⁶⁶ Kur'an, Op. cit., bilj. 55., 4. An-Nisa' - Žene, str. 45.

sklapa se bez svečanog blagoslova što samo po sebi povlači i mogućnost njegovog razvrgnuća kada za to nastupe uzroci što kao i kod svakog drugog privatnog pravnog ugovora ima određene posljedice. Da bi *talak* odnosno puštanje imalo učinak, riječi kojima muž otpušta ženu moraju biti jasne odnosno nedvosmislene kao npr. „Puštena si. Nisi više moja žena i sl.“ Takve riječi ne smiju biti izrečene u potpunoj srdžbi i afektu jer tada osoba može izgovoriti i ono što ne misli. Zanimljivo je da je *talak* opoziv, odnosno muž se može predomisliti u vezi puštanja žene, što je ograničeno na dva puta jer nakon trećeg nastaje definitivni razvod braka. To propisuje Kur'an:

„Puštanje može biti dvaput, pa ih ili velikodušno zadržite ili im na lijep način razvod dajte.“⁶⁷

Potom žena ostaje u muževoj kući za vrijeme trajanja *iddeta*, vremena u kojem se muž može predomisliti, vratiti ženu i nastaviti bračnu zajednicu bez ikakve dodatne procedure. Ako bi se dogodilo da *iddet* prođe, a muž ne pokaže zanimanje za daljnjim zajedničkim životom, žena je slobodna i može napustiti kuću i stupiti u novu bračnu zajednicu.

Ukoliko bi muž nakon prolaska *iddeta*, ipak poželio ponovo istu ženu ona nije dužna pristati na bračnu ponudu. Ako je prihvati, potrebno je obnoviti vjenčanje, dogovoriti novi *mehr* (miraz) i

⁶⁷ Ibid., 2. Al-Baqara - Krava, str. 22.

uvjete pod kojima bi žena trebala biti zaštićenija od arogancije i surovosti muža.

Ovako opisana situacija moguća je dva puta, jer ako se pojavi i treći put, muž više nema pravo na ženu i nastaje definitivni razvod braka. Nakon toga, žena ima slobodan bračni status i može se udati za drugog muškarca. Teoretski, ako bi je i on pustio ili umro, nakon što prođe novi *iddet*, mogla bi se ponovo vratiti svom prvom mužu.

Za sunite, kojima pripada 90% muslimana, jedini valjan je onaj brak koji je trajan, odnosno koji sklapaju supružnici u nadi da će trajati cijeli život.

Onaj manji broj muslimana, ši'iti, razlikuju trajni brak od onog koji je sklopljen na određeno vrijeme, takozvanog *muta braka*. U potonjem, trajanje braka ovisi isključivo o dogovoru muža i žene, koji ga nakon isteka mogu produžiti stupajući u trajni brak ili se jednostavno razići.

Takav brak predstavlja više slobode za supružnike, omogućujući im usuglašavanje rokova i uvjeta sve prema vlastitim željama, ali isto tako donosi i novu raspodjelu odgovornosti, budući troškove zajednice u privremenom braku supružnici dijele.⁶⁸

⁶⁸ Mutahheri, M., *Prava žene u islamu*, Zagreb, 1997., str. 31., za više Kurtović Š., op. cit. bilj. 3.

3.4. UČINCI ŠERIJATSKOG BRAKA

3.4.1. Položaj muža i žene u pravima i dužnostima

Kao i u katoličkoj ženidbi, i u islamskom braku prvenstveno se naglašava dužnost poštovanja i lijepog ponašanja prema dugom supružniku, a sve kako bi se muž i žena međusobno povezivali i usrećivali, čime se ispunjava svrha bračne zajednice. Oni trebaju zajednički sudjelovati u odgajanju i obrazovanju djece, njegovati uzajamno poštovanje prema tazbini i stvarati dom. U islamu je posebno naglašena razlika u dužnostima među spolovima, koja nije determinirana samo njihovim biološkim osobinama, a što će se izložiti u nastavku.

a. Prava i dužnosti muža

Ono o čemu je već ranije izlagano, muškarac je taj koji ima mogućnost imati više partnerica, odnosno supruga, dok takva privilegija ne pripada ženi. Ako se on i odluči za suživot s više žena, mora voditi brigu o svima jednako i ne smije poklanjati više pažnje i vremena nekoj od njih. Od presudne je važnosti organizacija vremena, odnosno raspored s kojom suprugom provodi koliko dana i noći. Kod svake može boraviti po dan ili sam može odrediti drugačiji raspored od po nekoliko dana. Zanimljivo je da jedna supruga može drugoj prepustiti svoj red, ali muškarac ne smije mijenjati raspored bez njihove dozvole.

Nadalje, islam je zadužio suprugu da se pokorava svome mužu, u svemu onome što nije grijeh. Kur'an propisuje: „Muškarci vode brigu o ženama.“⁶⁹ a vjeruje se da oni mogu ispuniti tu zadaću jedino ako im je žena pokorna jer se na taj način zaštićuje obitelj i omogućava se provedba muževe odgovornosti prema ženi. U pokoravanje možemo ubrojiti: neizlaženje iz kuće bez muževog odobrenja, neprimanje u kuću one osobe s kojom muž nije zadovoljan, obavljanje kućanskih poslova i omogućavanje mužu odmora kada je u domu, ali i odazivanje u bračnu postelju po pozivu muža. Ako ne postoji šerijatska smetnja, žena ne smije odbiti muža bez obzira kolika je njena zauzetost kućanskim poslovima.

Za brigu oko egzistencijalnih pitanja zadužen je muškarac, koji zarađuje izvan kuće, a doprinos žene bračnoj zajednici ogleda se u obavljanju kućanskih poslova, čime ona na svojevrsan način pruža potporu mužu u zarađivanju. Ona je u obvezi čuvanja muževe kuće i njegova imetka, posebno u trenucima njegova izbivanja, a sve kako bi sačuvala mužev obraz kroz vođenje računa o svom obrazu i njegovom imetku: „Zbog toga su čestite žene poslušne i za vrijeme muževljevog odsustva vode brigu o onome o čemu trebaju voditi brigu.“⁷⁰ Još jedno „pravo“ koje muž ima nad ženom je da se ona uvijek pred svojim suprugom pojavljuje uredna i u uređena u najljepšem mogućem izdanju. Muhamedova supruga Aiša vodila je

⁶⁹ Kur'an, Op. cit., bilj. 55., 4. An-Nisa' - Žene, str. 45.

⁷⁰ Ibid., 4. An-Nisa' - Žene, str. 45.

puno računa o svome izgledu i ukrasima, a isto je savjetovala i drugim ženama. Time se potiče muževa ljubav i privrženost ženi, strast i čežnja za njom.⁷¹

b. Prava i dužnosti žene

1) Mehr

Prema islamskom bračnom pravu, žena prilikom sklapanja braka ima pravo na materijalni dar, takozvani *mehr*. Razlikujemo dvije vrste merha, hitni (muadžel) i nehitni (muedžel), prema tome kada ga je muž dužan dati.

Prvi se obično podmiruje odmah po vjenčanju, slično jutarnjem daru, a drugi prema ugovoru i običaju. U početku je *mehr* imao donju granicu, dok je gornja prepuštena volji muža i njegovim finansijskim mogućnostima.

Predmet ovog instituta može biti bilo koja imovinski vrijedna stvar s kojom musliman i inače može trgovati. Ono što je inače u islamu zabranjeno kao što je svinjetina ili vino, ne može biti *mehr*. U tom slučaju, brak je valjan, ali takav dar otpada te se mora zamijeniti drugim odgovarajućim darom. Najčešće se radi o svečanoj odjeći i nakitu.

Muž neće platiti *mehr* u slučajevima kada žena muslimanka pređe na drugu vjeru, kada za muslimana bude udana nemuslimanka, a ne želi preći na islam te kada se žena posluži svojim pravom i

⁷¹ <https://sandzakpress.net/prava-supruznika-u-islamskom-braku/>, pristupljeno 20.04.2022.

odbije brak koji su u njezino ime, dok je bila maloljetna, sklopili njeni skrbnici osim oca i djeda.⁷²

Prema svemu navedenom, *mehr* potpada pod isključivo pravo žene i niti jedan njen srodnik ili staratelj nema pravo na njega, osim u slučajevima kada im žena to dozvoli.

2) Uzdržavanje

Osim prava na *mehr*, žena ima pravo da ju muž uzdržava budući je upravo on po islamu jedini uzdržavatelj obitelji. Makar bio i slabijeg materijalnog stanja, dužan je priuštiti ženi i potomcima sve ono što je neophodno za svakodnevni život, posebno stan, hranu, odjeću i ostalo: „Otac djeteta dužan je da ih prema svojoj mogućnosti hrani i odijeva.“⁷³ Sve da je žena i bogata, ona nije dužna doprinositi podmirenju životnih troškova, ali može sudjelovati u njima, pri čemu se to računa kao njen dobrovoljan prilog, a od njega može odustati u bilo kojem trenutku, dakako bez ikakvih posljedica. Činjenica da je sav imetak koji žena donese u brak njezino osobno vlasništvo i da s njim muž može raspolagati samo uz dopuštenje, muslimani koriste kao argument da je položaj žene u islamu bolji nego u drugim vjerskim sustavima, posebno naglašavajući činjenicu da joj je time pružena određena zaštita koja je u većini zapadnih zemalja pružena tek kasnije. Ona može raditi i zarađivati pod uvjetima da joj to muž dozvoli ako je udana te da se na svom poslu ne

⁷² Hasanović, A., Op. cit. (bilj. 54.), str. 22.

⁷³ Kur'an, Op. cit., (bilj. 55.), 2. Al-Baqara - Krava, str. 22.

osamljuje sa stranim muškarcima ili dolazi u dodir s njima, a od posla se očekuje da bude u skladu s njenom ženskom prirodom, odnosno nisu joj dozvoljeni poslovi koji su svojstveni muškarcima te koji ne potiču njenu ženstvenost. Što se tiče zarade ona je njezino vlasništvo i ima pravo s njom raspolagati kako god želi, a ne mogu je oduzeti niti suprug niti itko drugi.

3) Pravo na lijepo i plemenito postupanje

Pravo žene je i da se muž prema njoj ponaša lijepo i postupi plemenito, o čemu Muhamed više puta progovara, a o istome pišu i mnogobrojni hadisi:

„Oporučujem vam da lijepo postupate sa ženama, jer žena je stvorena od rebra, a najkrivlji je dio rebra njegov vrh. Pa ako ga pokušaš ispraviti, slomit ćeš ga, a ako ga ostaviš, ostat će krivo. Stoga oporučujem vam da lijepo postupate prema ženama.“⁷⁴

Onda kada žena ne zadovoljava postavljene kriterije muža, on bi trebao izbjegavati biti grub prema njoj te ju pažljivo i blago savjetovati, pri čemu je njegova primarna funkcija da ju usmjerava u ponašanju koje neće pokvariti njezin moral ili umanjiti njezino poštovanje prema njemu. Uz to, žena ima pravo tražiti i očekivati od svoga muža da je poduči istinama vjere, islamskim običajima i normama ponašanja. Ukoliko joj on to ne

⁷⁴ <https://pitajucene.com/pitanje/prava-zene-u-braku/>,
04.04.2022.

pristupljeno

može pružiti, barem bi joj trebao dozvoliti odlazak na predavanja ili sijela za žene kako bi mogla produbiti svoju vjeru.⁷⁵

Zanimljivost je da žena smije posjetiti svoje roditelje jednom tjedno bez muževe dozvole, a uz njegov pristanak to može činiti i češće. Ostalu rodbinu može posjetiti jednom godišnje, a u slučaju da su joj roditelji bolesni i potrebiti njezine pomoći, ženi je dužnost skrbiti o njima i bez muževe dozvole. Uz to, muž može zabraniti ženi primanje nepoznatih osoba u njihovom domu, kao i posjećivanje svih onih mjesta, a posebno mjesta zabave koji mogu nanijeti sramotu njihovom domu.

3.4.2. Položaj djece u islamskom braku

I u islamskom braku naglašeno je sudjelovanje oba roditelja u odgoju djece, pri čemu se za svakog roditelja predviđa različit doprinos toj ulozi. Tako je otac kao starješina obitelji dužan zauzeti se za valjan i dobar odgoj djece prema svojim mogućnostima, dok su kao ženine obveze određene u prvu ruku dojenje i tjelesna njega potomaka, a što se smatra pomoći ocu u odgoju djece. Muškarac je taj koji radi i zarađuje, samim tim uzdržava djecu i ženu te ima vlast nad djecom. Tako je primjerice, kada brak žele sklopiti maloljetnici, dozvoljeno ocu obitelji ili djedu sklopiti taj brak za svoje štićenike, a brak

⁷⁵ <https://sandzakpress.net/prava-supruznika-u-islamskom-braku/>, pristupljeno 20.04.2022.god.

kao takav je valjan kada djeca postignu godine zrelosti. Ukoliko djeca tada ne budu zadovoljna s brakom koji je u njihovo ime sklopljen, uvijek ga mogu otkazati.

Muhamed spominje pet fundamentalnih dužnosti roditelja prema djetetu kada kaže: „Roditelj je obvezan prema djetetu: da mu dadne lijepo islamsko ime, da ga lijepo odgoji, da ga poduči pismenosti, plivanju i vještinama zaštite svoga života i vjere, da ga izdržava imovinom zarađenom na halal način i da ga oženi, odnosno, ako je kćerka, da je uda, kada dođe vrijeme za to.“⁷⁶

Odabir imena koje je povezano s islamskom kulturom, označava pripadnost vjeri i duhovnu tradiciju, povezujući sve povijesne vrijednosti i podrijetlo. Ukoliko vjernik vodi računa za svoj duhovni život, bit će mu od važnosti da i njegovo dijete nosi dio toga nasljedstva. Odgoj u vjeri smatra se najvećom odgovornošću roditelja jer na taj način roditelj približava djecu Allahu te ih priprema za Sudnji dan i vječni život.

Bitno pitanje je i pitanje zakonitosti djeteta. Smatra se da je dijete zakonito, ako je rođeno šest i više mjeseci nakon sklapanja braka i u tom slučaju se podrazumijeva da mu je majčin muž otac. Ako bi se dijete rodilo prije tih šest mjeseci, računajući od dana sklapanja braka, dijete ne bi podrijetlom pripadalo mužu, osim ako ga ne prizna svojim čime priznaje da je začeto u bludu, odnosno prije sklapanja braka. Moguće je da

⁷⁶ <https://mesihat.org/2015/02/23/roditeljske-obaveze/>, pristupljeno 05.04.2022.

dođe i do situacije kada, iako je dijete rođeno u vremenskom okviru unutar braka, da ga muž ne smatra svojim djetetom te ga može zaniijekati i odreći ga se. Ovo pravo muža vremenski je ograničeno i to isključivo do vremena kada se dijete rodi, kada se za njega pribavljaju sve potrepštine koje su za novorođenče potrebne ili u takozvane dane uobičajenog veselja i čestitki povodom dolaska prinove. Ukoliko je muž iz bilo kojeg razloga odsutan u vrijeme poroda, ovo pravo se produljuje do dana njegova saznanja za rođenje djeteta. Da bi njegovo odricanje proizvodilo učinke, potrebno je da se pred sudom provede takozvani postupak *liana*⁷⁷, odnosno izricanje posebnih vrsta zakletvi uz međusobno proklinjanje bračnih drugova. On se provodio tako da se muškarac ispred suca četiri puta uzastopce, svaki put pokazujući na ženu, zakleo Bogom da je ono što govori istina, a to je da mu je žena ostala trudna prije braka s drugim muškarcem, a petim putem će se očitovati da će na njemu biti božje prokletstvo ako je slagao. Nakon toga, žena isto četiri puta pokazuje prstom u muža i kune se Bogom da je on slagao što ju je nazvao bludnicom, a peti put da je božja srdžba na njoj ako je ono što je on rekao, da je bludnica, istina. Ovo će za posljedicu imati izricanje razvoda braka i djetetovog srodstva prema mužu. Za razliku od kanonskog prava koje ne radi razliku između zakonite i nezakonite djece, u šerijatskom bračnom pravu, takvo je dijete lišeno određenih obiteljskih i nasljednih prava prema svome ocu. Djeca rođena

⁷⁷ Kur'an, Op. cit. (bilj. 55.), str. 77., za više v. Kurtović, Š., op. cit. bilj. 3.

izvan braka jednostavno su dodijeljena majci i ona ih je dužna uzdržavati, odgajati ih i priuštiti im sve što je potrebno za svakodnevni život.

Uz sve ranije navedene učinke koje ima šerijatski brak, on može proizvoditi i civilne učinke, što je omogućeno ugovorom između Vlade Republike Hrvatske i Islamske zajednice u Republici Hrvatskoj o pitanjima zajedničkog interesa (NN 196/2003) ako ugovorne strane nemaju građanske zapreke i ako su ispunjeni zahtjevu predviđeni zakonodavstvom Republike Hrvatske.⁷⁸ Postupak upisa u maticu vjenčanih isti je kao i kod katoličke ženidbe, a sve u skladu s Obiteljskim zakonom.

3.5. POSTUPAK SKLAPANJA BRAKA

U islamu brak ima dvostruku važnost, vjersko-moralnu i pravnu. Obzirom na različitost među ljudima i njihovo materijalno stanje te vjersko učenje, šerijatski pravници došli su do zaključka o različitim dužnostima muslimana vezano za stupanje u brak.

Tako je brak:

- primarna dužnost (*farz*) svakom šerijatski punoljetnom, fizički i psihički zdravom muškarcu koji ima materijalne mogućnosti uzdržavati ženu prema kojoj će lijepo ophoditi, a

⁷⁸ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_12_196_3110.html, pristupljeno 13.04.2022.

koji je siguran da ne bi mogao kontrolirati svoje strasti i nagone pa bi bez braka činio blud;

- sekundarna dužnost (*vadžib*) onome tko ispunjava sve prethodno navedene uvjete, ali nije potpuno siguran u kontrolu svojih strasti i nagona;
- preporuka (*sunnet*) svakome onome tko je umjerene prirode i može kontrolirati svoje nagone, a ispunjava uvjete za brak;
- nepreporučljiv (*mekruh*) onome tko nije siguran da se može lijepo ponašati prema svojoj ženi u braku, a uz to je slabijeg materijalnog stanja te se vjeruje da neće moći podmirivati sve troškove vezane za domaćinstvo;
- zabranjen (*haram*) svakom impotentnom muškarcu i frigidnoj ženi.⁷⁹

Siromašnim mladićima Kur'an savjetuje:

„Pa neka se od braka suzdrže oni koji nemaju mogućnosti da se ožene, dok im Allah iz obilja svoga ne pomogne! A s onima u posjedu vašem koji žele da se otkupe, ako su u stanju da to učine, o otkupu se dogovorite. I dajte im nešto od imetka koji je Allah vama dao.“⁸⁰ Onima pak kojima se materijalno stanje s vremenom ne promijeni, za potiskivanje strasti i nagona, savjetuje se stalna svijest o Allahu.

⁷⁹ Hasanović, A., Op. cit. (bilj. 54.), str. 13

⁸⁰ Kur'an, Op. cit. (bilj. 55.), 24. An-Nur, str. 199.

Samome činu sklapanja braka prethodi prošnja odnosno zaruke, prema običajima kakvi postoje u pojedinim narodima, a koje se obično zaključuju nekim dragocjenostima kao što su zlatnici, biseri ili dragulji. Prositi se ne može svaka ženska osoba, nego se mora raditi o onoj s kojom bi bračna veza bila dopuštena i koja nije u braku ili u razdoblju čekanja, takozvanom *iddetu*. Bračni uvjeti se odnose na oba supružnika, a šerijatski zakon poznaje dvije vrste. Jedne koji se moraju ispuniti prije sklapanju braka i nazivaju se *šurutu nikah* i drugi koji se moraju ispuniti pri samom sklapanju braka, - *erkani nikah*. Obje vrste uvjeta su važne jer ukoliko samo jedan ne bi bio ispunjen, brak bi bio ništetan.

Prije sklapanja braka, moraju se ispuniti sljedeće pretpostavke:

- slobodna volja zaručnika;
- psihičko zdravlje i stabilnost;
- dostizanje godina bračne punoljetnosti;
- slobodan bračni status buduće supruge;
- dostojnost muža u izvjesnim prilikama;
- međusobno nesrodstvo zaručnika po krvi, mlijeku i tazbinstvu;
- vjeroispovijest zaručnika, posebno mladića⁸¹

U šerijatskom pravu godine za ulazak u brak nisu definirane brojem, nego sposobnošću pojedinca za ulazak u brak, što se kod

⁸¹ Hasanović, A., Op. cit. (bilj. 54.), str. 19.

mladića manifestira mogućnošću stupanja u spolni odnos, a kod djevojaka pojavom menstruacije.

Uvjeti koji se traže za valjan brak u samom trenutku njegova sklapanja su izričita ponuda bračne zajednice i prihvata bračne veze koji se moraju dogoditi u isto vrijeme i na istom mjestu.⁸² Nadalje, kandidati za brak moraju jedno drugo potpuno čuti pri ponudi i prihvatu, a sve to mora biti obavljeno u prisustvu svjedoka. Da bi osoba mogla imati ulogu svjedoka na vjenčanju ona mora biti psihički zdrava, punoljetna, musliman (ako se radi o sklapanju braka između muslimana i muslimanke) te osoba koja nema poteškoća sa sluhom, a sve kako bi mogla posvjedočiti izrečenom. U pravilu su to dva muškarca, ali to može biti i jedan muškarac i dvije žene, što predstavlja još jedna oblik neravnopravnosti među spolovima. Još jedan od uvjeta braka je i *merh*, ali njegovo neugovaranje prilikom sklapanja braka isti ne čini nevaljanim, budući ga naknadni *mehr* može nadomjestiti. Brak se može sklopiti privremeno, odnosno na određeno vrijeme. Također, pri sklapanju braka ne smiju biti postavljeni nikakvi uvjeti kao što su da je zaručnica lijepa ili da je zaručnik naočit i bez ikakve tjelesne mane. Onoga trenutka kada je brak valjano sklopljen nastaju sve prethodno nabrojane dužnosti muškarca prema ženi i žene prema muškarcu.

Zanimljivost je da su, na našim prostorima, brakovi prije završetka Drugog svjetskog rata bili sklapani pred takozvanim

⁸² <https://akos.ba/propisi-za-sklapanje-braka/>, pristupljeno 07.06.2022.god.

šerijatskim sudovima. Premda je islam kao vjera priznat u Hrvatskoj i Slavoniji 1916., a istim zakonom predviđeno i zasebno uređenje islamskog ženidbenog prava, do propasti Austro-Ugarske to se nije dogodilo, nego je u Kraljevini SHS određeno da muslimani moraju sklapati brak pred šerijatskim sudovima. Takvi sudovi imali su jurisdikciju nad sklapanjem braka, ostavinskim predmetima i zbrinjavanju malodobne djece muslimana.⁸³ 1946., nakon nastanka FNRJ ukinuti su sudovi takve vrste te su svi pravni poslovi muslimana potpali pod građanske sudove. U Republici Hrvatskoj, nakon uređenja pitanja između Vlade i Islamske zajednice, omogućeno je sklapanje braka prema šerijatskom pravu. Vjenčanje se obavlja pred službenikom islamske zajednice - imamom, osobom koja je glavar džamije, ali i vođa muslimana u molitvi, autoritetu za religiozna pitanja.

Kao i kod katolika, i kod muslimana se očekuje da će se u vremenu koje prethodi vjenčanju buduće supružnike podučiti osnovnim odredbama institucije šerijatskog braka, detaljnom protokolu, dogovoriti *mehr* i prezime koje će koristiti nakon vjenčanja, ali i sve druge detalje koje će na sam dan vjenčanja javno iznijeti pred svjedocima. Postupak započinje čitanjem dijelova Kur'ana, a zatim se od svjedoka traži posvjedočenje kako među zaručnicima ne postoje smetnje za sklapanje braka. Nakon toga slijedi izgovaranje ponude i prihvata, slijedom čega imam proglašava brak sklopljenim i šerijatski valjanim.

⁸³ <http://povijest.net/2018/?p=1677>, pristupljeno 15.04.2022.

3.6. BRAČNE SMETNJE

I u šerijatskom bračnom pravu postoje bračne smetnje, koje čine zapreke za sklapanje valjane bračne zajednice. Njih možemo podijeliti na stalne i privremene.

3.6.1. Stalne bračne smetnje

Pod stalnim bračnim smetnjama podrazumijevamo one koje su postojane s vremenom, a među njima razlikujemo:

a. Bračne zapreke po krvnom srodstvu

Jednako kao i u katoličanstvu, brak ne može biti sklopljen između srodnika u ravnoj liniji bez obzira na stupanj srodstva. Kada govorimo o pobočnoj liniji, nije dopušteno sklapanje braka sa sestrom i njezinim kćerima, odnosno kćerkama od braće i očevim i majčnim sestrama. Međutim, dopušteno je sklapanje brakova između djece braće i sestara, ali takve prakse nema puno i takav brak ne bi mogao imati građansko pravne učinke, budući se protivi pozitivnim propisima Republike Hrvatske. Preporuka je i Proroka: „Ženite se što dalje i nećete biti bolesni.“⁸⁴

⁸⁴ Begović, N., *Bračne smetnje u šerijatskom pravu i porodičnom zakonodavstvu FBiH*, Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, LXVII/2005, br. 1-2, str. 31-42

b. Bračne zapreke po tazbinstvu

Tazbinsko srodstvo zasniva bračnu smetnju između određenih srodnika u ravnoj i u pobočnoj lozi. Tako se ravnoj liniji ne može zaključiti brak sa punicom, supruginim bakama, supruginom kćerkom i kćerkama suprugine djece, suprugama sinova i unučadi i maćehom. U pobočnoj se brak ne bi mogao sklopiti sa supruginom sestrom, tetkom i sestričnom. Muslimanu je zabranjeno sklopiti brak sa pobočnim tazbinskim srođnicima jedino u poligamnom braku. Odmah nakon smrti žene ili nakon razvoda s njom i isteka njenog *iddeta*, muškarcu je dozvoljeno sklopiti brak s navedenim osobama.⁸⁵

c. Zapreka po bračnom statusu

Bračni status predstavlja bračnu smetnju u šerijatskom pravu koja se različito odnosi na supružnike. Za ženu vrijedi pravilo monogamije, dok muškarac može biti u poligamijskom braku, što je prethodno u radu navedeno kao specifičnost islamskog braka. Tako će žena moći stupiti u drugi brak tek nakon smrti muža ili ukoliko dođe do razvoda nakon isteka *iddeta*. U većini muslimanskih zemlja poligamija je ograničena nakon pedesetih godina 20. stoljeća. Tako je u Turskoj, Tunisu i Cipru ista ukinuta, dok postoje zemlje u kojima se ona ne sprječava kao što su Saudijska Arabija, Katar i Oman.⁸⁶ U pravilu se u muslimanskim zemljama pokušava obeshrabrati primjena poligamije na način da

⁸⁵ <http://dzemat-oberhausen.de/?p=2281>, pristupljeno 27.04.2022.

⁸⁶ <http://dzemat-oberhausen.de/?p=2281>, pristupljeno 27.04.2022.

se za sklapanje poligamnog braka traži ispunjenje nekih uvjeta kao što su odobrenje suda, da je prva žena teško bolesna ili nesposobna imati potomstvo, da je suglasna s drugim brakom i slično.

d. Zapreka srodstva po mlijeku

U kategoriju žena prema kojima postoji zapreka sklapanja braka, u šerijatskom pravu, ubrajaju se i pomajke i sestre po mlijeku. Takvo srodstvo postoji ako majka zadoji dijete u razdoblju od 24 hidžretska mjeseca (koji se inače računaju prema mjesečevim mjenama) računajući od prvog dana rođenja djeteta. Ako bi zadojila nakon isteka 24 mjeseca, ne bi postojalo srodstvo po mlijeku pa bi brak bio dozvoljen. Inače u islamu postoji obveza žene da doji svoje dijete dvije godine nakon poroda, a sve temeljem Kur'anske odredbe „Majke neka doje djecu svoju pune dvije godine ako žele da dojenje bude potpuno!“⁸⁷

3.6.2. Privremene bračne smetnje

Kako im sami naziv govori, privremene bračne smetnje su one koje imaju privremeni karakter. Ukoliko naknadno otpadnu, brak se može sklopiti. U njih ubrajamo:

a. Spajanje dviju sestara u brak

⁸⁷ Kur'an, Op. cit. (bilj. 55.), 2. Al-Baqara - Krava, str. 22.

Kur'an je zabranio sklapanje braka koji bi za posljedicu imao da su dvije sestre istovremeno udane za istog muškarca. Zato je pravilo da ako muž otpusti ženu, mora pričekati da prođe razdoblje *iddeta*, a tek nakon toga može oženiti njezinu sestru.

b. Ženu u iddetu

Dok traje *iddet*, odnosno obavezni priček nakon razvoda braka, žena ne smije ući u novu bračnu zajednicu. Pri tome *iddet* ima različito vremensko trajanje, ovisno o tome je li brak prestao smrću muža ili zbog razvoda braka. Ako se radi o udovici, ona je dužna pričati četiri hidžretska mjeseca i deset dana prije nego stupi u novu bračnu zajednicu. Ovo pravilo temelji se na ajetu: „Žene su dužne čekati četiri mjeseca i deset dana poslije smrti svojih muževa. I kada one ispune njima propisano vrijeme za čekanje, vi niste odgovorni za ono što one, po zakonu, sa sobom urade - a Allah dobro zna ono što vi radite.“⁸⁸

Ukoliko je žena nakon smrti muža trudna, tada njen *iddet* traje do poroda. Za ženu koja se razvela od muža, *iddet* traje tri mjeseca ciklusa za razliku od *iddeta* trudnice kada on traje do poroda. U ta tri ciklusa, neće se uračunati mjesečnica koju je imala u toku razvoda braka.

Iddet će prestati nakon što prođe najmanje 60 dana od razvoda, ako se žena zakune da je imala tri mjesečnice, ne računajući on u tijekom razvoda braka.

⁸⁸Kur'an, Op. cit. (bilj. 55.), 2. Al-Baqara - Krava, str. 22.

Žene starije životne dobi ili one koje iz nekog drugog fizičkog razloga više nemaju menstruaciju, trebaju pričekati najmanje tri mjeseca. Intencija ovog propisa je pomoć pri ustanovljenju očinstva djeteta jer se na taj način sprječavaju neugodnosti oko dokazivanja prava na nasljedstvo i krvno srodstvo.⁸⁹

c. Bračna zapreka po vjeri

Šerijatsko pravo usvaja različitost vjere ili uvjerenja kao jednu od bračnih smetnji. Ipak, postoji iznimka kojom je dozvoljeno muslimanu oženiti kršćansku ili židovku, ali mu nije dozvoljeno oženiti se nevjernicom ili pripadnicom neke religije ili sekte čija su načela suprotna načelima objavljenih religija. Razlog što je muslimanki zabranjeno sklopiti brak sa kršćaninom ili židovom, leži u činjenici da oni islam ne priznaju kao objavljenju vjeru, što bi za ženu moglo imati poguban utjecaj na prakticiranje svojih vjerskih dužnosti. Predmnijeva se da ona tada nema uvjete da odgaja djecu u duhu islama. Premda je muslimanu dozvoljeno oženiti se s nemuslimankom, takva praksa se ne preporuča, posebno u zemljama gdje je broj muslimana mali jer onda muslimanke ostaju neudate. Nadalje, u mješovitim brakovima na Zapadu djeca često slijede religiju svoje majke, koja u slučaju razvoda najčešće dobiva skrbništvo nad djecom, čime otac gubi mogućnost odgajati djecu u skladu s islamskim naukom. Na ovome je mjestu veoma bitno spomenuti kako se i spolni odnosi

⁸⁹ Bušatlić, A., Op. cit. (bilj. 56.), str. 69.-72.

izvan braka smatraju jednom vrstom kaznenog djela u šerijatskom pravu.⁹⁰

4. ZAKLJUČAK

I katoličanstvo i islam smatraju obitelj koja se zasniva na braku temeljem društva. Definicija braka je skoro identična u obje religije - brakom se smatra zajednica osoba različitog spola u kojoj se rađa potomstvo, a koja zajednica bi trebala biti usmjerena prema dobru supružnika. U svim ostalim segmentima, ove religije su razvile svoje specifičnosti.

Tako se u katoličkoj crkvi brak može sklopiti samo s jednom osobom drugog spola i takva veza je posvećena, odnosno uzdignuta je na razinu sakramenta. Upravo zato što se radi o sakramentu, ženidba je nerazrješiva i ne može se sklopiti na određeno vrijeme ili na probu, odnosno supružnici su njome vezani do smrti. S druge strane, muslimanu je dozvoljeno oženiti više žena, najviše do četiri. Navedeno se smatra dopuštenom iznimkom, pod uvjetom da se prema svim ženama odnosi jednako. U suprotnom, ukoliko ne bi mogao živjeti s njima po kriteriju pravednosti, preporuka je da je oženi samo jedno ženu. Iako većina muslimana sklapa brak s namjerom da on traje neodređeno vrijeme, manjem dijelu njih-

⁹⁰ Za više v. Javorić Barić, D., O kaznenim djelima i kaznama u šerijatskom pravu u: Grčko-rimsko i kanonsko pravo u promicanju ljudskog dostojanstva, ur. Jaramaz Reskušić, I., Pazin-Motovun, 2021.

šitima dopušteno je sklopiti tzv. muta brak, odnosno brak s određenim trajanjem. Nadalje, katolička ženidba naglašava jednakost bračnih drugova u njihovim pravima i obvezama, dok šerijatsko bračno pravo ipak daje veća prava mužu, koja su kasnije još više dobila na važnosti, ne temeljem Kur'ana i vjerske predaje, nego po islamskoj tradiciji. Premda u svojim propisima razlikuje djecu rođenu u braku i onu izvan njega, katolički crkveni propisi ne rade razliku u pravima takve djece. Islam s druge strane poznaje takvu razliku, slijedom čega su djeca rođena izvan braka dodijeljena na brigu i odgoj isključivo majci.

I u jednoj i u drugoj religiji postoje određene zapreke koje sprječavaju sklapanje braka. Tako u oba sustava postoji zapreka dobi za sklapanje braka, koja je kod katolika određena brojem godina koje se moraju napuniti, dok je kod muslimana ona određena samom fizičkom mogućnošću stupanja u spolne odnose. Isto tako, obje religije zabranjuju sklapanje braka između srodnika u ravnoj liniji te među određenim srođnicima pobočne linije. Različitost vjere ženika i nevjeste kod katolika predstavlja oprostivu zapreku, dok je ona u slučaju muslimanke apsolutne naravi, a u slučaju muslimana relativne jer mu je jedino zabranjeno oženiti nevjernicu. Ostale zapreke navedene u ovom radu specifične su za pojedinu religiju te utemeljene na njezinim vjerovanjima.

U konačnici, kada se šerijatski i kanonski brak promatraju kroz razvoj njihovih elemenata u pravno-povijesnom kontekstu, razvidno je kako se uočavaju određene sličnosti, koje se, kao i razlike, mogu prije svega objasniti različitim društveno-socijalnim područjima na kojima su se ta dva koncepta braka razvila, kao i okolnosti da, iako religijski sustavi nisu komplementarni, ipak spadaju u krug monoteističkih religija među kojima postoje određene podudarnosti.

5. LITERATURA

a. Knjige

1. Blažević, V., *Ženidbeno pravo Katoličke crkve*, Zagreb, 2004.
2. Bušatlić, A., *Porodično i nasljedno pravo muslimana*, Sarajevo, 1926.

3. Denzinger, H.; Hünermann P.; *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu*; Đakovo, 2002.;
4. Hasanović, A., *Islamsko bračno pravo*, Zagreb, 2003.
5. Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2002.
6. *Jeruzalemska Biblija*, Zagreb, 2004.
7. *Katekizam Katoličke crkve*, Zagreb, 1994.
8. Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države - I. knjiga - Stari i srednji vijek*, Zagreb, 2005.
9. Mutahheri, M., *Prava žene u islamu*, Zagreb, 1997.
10. Price, R.; Gaddis, M., *The acts of the Council of Chalcedon*, Liverpool, 2005.
11. *Zakonik kanonskog prava s izvorima*, Zagreb, 1996.

b. Znanstveni radovi

12. Begović, N., Bračne smetnje u šerijatskom pravu i porodičnom zakonodavstvu FBiH, *Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, LXVII/2005, br. 1-2.
13. Brown, B., *The Canon Law of Marriage*, Virginia Law Review, Vol 26, No 1.
14. Javorić Barić, D., O kaznenim djelima i kaznama u šerijatskom pravu u: *Grčko-rimsko i kanonsko pravo u*

promicanju ljudskog dostojanstva, ur. Jaramaz Reskušić, I., Pazin-Motovun, 2021.

15. Orsy, L., *Marriage in the Code of Canon Law*, Law & Justice-The Christian Law Review 88. 1986.

c. Zakonski propisi

16. Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/1997_02_3_19.html, pristupljeno 15.02.2022.

17. Obiteljski zakon, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_103_1992.html, pristupljeno 15.02.2022.

18. Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Islamske zajednice u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_12_196_3110.html, pristupljeno 13.04.2022.

d. Internetski izvori

19. <https://akos.ba/propisi-za-sklapanje-braka/>, pristupljeno 07.06.2022.god.
20. <http://dzemat-oberhausen.de/?p=2281>, pristupljeno 27.04.2022.

21. [https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59468,](https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59468)
pristupljeno 28.03.2022.
22. Islamsko poimanje bračne zajednice (intervju s dr.sc. Azizom ef. Hasanovićem), [https://hrcak.srce.hr/file/401965,](https://hrcak.srce.hr/file/401965)
pristupljeno 07.06.2022. god.
23. *Kur'an* s prijevodom Besima Korkuta, <https://medzlis-split.org/images/pdf/prijevod-kurana-besima-korkuta.pdf>
24. [https://mesihat.org/2015/02/23/roditeljske-obaveze/,](https://mesihat.org/2015/02/23/roditeljske-obaveze/)
pristupljeno 05.04.2022.
25. [https://mpu.gov.hr/UserDocsImages//MURH-%20arhiva/Istaknute%20teme//Statisti%C4%8Dki%20prikaz%20ministarstva%20uprave%20broj%2017.pdf,](https://mpu.gov.hr/UserDocsImages//MURH-%20arhiva/Istaknute%20teme//Statisti%C4%8Dki%20prikaz%20ministarstva%20uprave%20broj%2017.pdf) pristupljeno 20.05.2022.
26. [https://pitajucene.com/pitanje/prava-zene-u-braku/,](https://pitajucene.com/pitanje/prava-zene-u-braku/)
pristupljeno 04.04.2022.
27. [http://povijest.net/2018/?p=1677,](http://povijest.net/2018/?p=1677) pristupljeno 15.04.2022.
28. [https://sandzakpress.net/prava-supruznika-u-islamskom-braku/,](https://sandzakpress.net/prava-supruznika-u-islamskom-braku/) pristupljeno 20.04.2022.
29. [https://www.vjeraidjela.com/jednost-i-nerazrjesivost-bitna-svojstva-zenidbe/,](https://www.vjeraidjela.com/jednost-i-nerazrjesivost-bitna-svojstva-zenidbe/) pristupljeno 07.06.2022. god.
30. Biskupska konferencija Jugoslavije, *Službene vijesti Biskupske konferencije Jugoslavije*, br.2., 1984.
31. Hrvatska biskupska konferencija, *Službene vijesti HBK*, 1./1994.